

Мабуть, ми на небі. Під нами пролягає мальовничий край. Пагорби й гори. Трава й ліси. Усе таке буйне, недоторкане, яскраве. Усе мерехтить у кришталевому чистому повітрі. Блакитні хмари, жовте сонце, зелена земля. Усе сповнене таємниць. І в'ється там дорога – вузька, покинута й безлюдна. І зникає вона десь далеко, аж за небокраєм...

ОЙ, ПИВ ЖЕ Я В ПОНЕДІЛОК, ПРОПИВ ЖЕ Я ВЕСЬ ПРИСІВОК

Я ненавиділа Оскара Каглера. Коли він приходив до нас додому, то завжди починав неймовірно горлати й лаятися. Мій батько не вживав лайливих слів і носив сімейні труси на гумках, бо сучасної чоловічої білизни тоді ще не було. Він був настільки вразливий, що якби йому довелося випадково зіпсувати повітря в товаристві, то він, напевно, пішов би та й повісився. Так, як його вчитель латини в гімназії, з яким це сталося перед цілим класом. Того ж дня після обіду вчитель, щоправда, не повісився, а втопився. Усе людське – ходити в туалет, кохатися, плодити дітей – сприймалося моїм батьком як щось непристойне. Unapetitlich!¹ А от до їжі він ставився позитивно. У селі, звідки він походив, мірилом добробуту було те, що людина мала в коморі. Тому в комірчині нашої однокімнатної квартири неподалік Національного театру ми зберігали запаси ковбаси з перцем по тридцять п'ять крон за кілограм, сало й копчений свинячий бік, а часом і свинячу грудинку, нашпиговану сумішшю часнику з перцем. Батько готував її власноруч, після чого квартиру наповнювали специфічні пахощі.

1 Огідно (нім.) – тут і далі прим. пер.

Оскар Каглер був товстий і мав дочку Ромку, яка недочувала. Зате його син Лесик досить пристойно грав на гобої, демонструючи це щороку на українських Маланках, що проводилися після Різдва. Я не любила туди ходити, бо завжди мусила там показувати, яка я гарна і як у б'ятьків рід вдалася, а також тихим голосом декламувати українські вірші. Один із віршів був про те, як господар зловив цигана, що крав у нього на городі огірки, але циган його все одно обдунив². А другий вірш написав мій батько. Він був про чудовий рідний край, де положі вершини гір вкриті соковитою травою, а мохи заливає сонячне проміння, у лісі пахне живицею, водяться там ведмеді, які, хоча й небезпечні, проте вважаються добрими царями природи, на відміну від вовків, які можуть будь-коли на тебе підступно напасти. Оскар Каглер завжди робив вульгарні натяки на батькове минуле. Зазвичай ішлося про жінок. До цього я була особливо чутливою. Адже мій батько в сімейних трусах не міг нічого мати з іншими жінками, крім моєї мами. Та й із нею — тоді я була в цьому переконана — він нічого «не мав», окрім, звісно, мене самої. Оскар Каглер приходив до нас на вечірки. На них також приходили доктор Вакула, пан Шутко і пан Сушко, Михайло Петренко і Славко Дем'яненко, Степан Бора й пан Олекса, а також Василь Мандуляк. Оскар кричав голосніше за всіх і курив. Батько також курив і співав, мама нервово носила на стіл ковбасу та сало, а я ховалася за диваном. Його завжди відтягали на метр від вікна, і на цьому метрі було моє господарство. Там

2 Йдеться про вірш С. Руданського «Циган в огірках».

я розповідала ляльці Олені, яка була зі мною від мого народження, як я ненавиджу Оскара Каглера. Якось він сказав батькові: «Ти ж знаєш, яка у Ганни Никоракової гарна промежина!». Відтоді я зненавиділа і Ганну Никоракову, і слово «промежина». Мама тоді розплакалася. А Оскар продовжував: «Він столяр. Ти допустив, щоб твій син став столяром!». Я не розуміла, про якого сина він говорить, бо ж ніяких братів і сестер у мене не було!

Ми переїхали до більшої, двокімнатної квартири. Мабуть, тоді все й почалося. Це був час, коли люди почали потроху прикуповувати дачі й машини, а мама взялася дорікати батькові тим, що ми бідні. Мені так не здавалося, адже на дачі не їздять щотижня, та й машини є геть не у всіх.

Мені тоді, як і всім іншим у класі з поглибленим вивченням іноземних мов, купили англійський плащ. Отримала я врешті й черевики за 450 крон, які вибрала собі в магазині італійського взуття.

Хоч і рідше, але вечірки у нас і далі справляли. Зокрема, на день народження або іменини батька. Одного разу, коли батькові виповнилося, здається, шістдесят (скільки себе пам'ятаю, татові завжди було багато років), гості ніяк не хотіли напиватися. Десь опівночі вони вирішили тверезими розійтися по домівках. Батько зачинив двері на ключ і почав кричати на них, що вони ніякі не «гості», а «нікчеми», і що він їх не випустить.

І не випустив! Тому доктор Вакула, Михайло Петренко, Степан Бора, пан Олекса і Василь Мандуляк знову повсідалися за стіл. Мама усім цим була

геть пригнічена. Батько їй дорікнув, що його племінник Василь Мандуляк начебто мацає її за ногу під столом, потім роздратовано кинув склянкою у телевизор, проте не влучив, тоді вдавав, що опанував себе, викликав племінника Василя на шахову дуель і врешті зламав йому носа.

Племінник Василь стояв у коридорі й безупинно повторював: «У мене щось із носом. Я ж його бачу! Я бачу його!». Ніс був справді скривлений (здається, праворуч). Батько вдягнув шкіряний плащ, той самий, через який його під час війни в одному купе поїзда прийняли за єврея і звернулися до нього на івриті, а в іншому – за гестапівця і заговорили по-німецьки.

Батько не любив ані німців, ані євреїв, окрім Оскара Каглера – українського єврея німецького походження, і був дуже, пам'ятаю, незадоволений, коли на вулиці хтось до мене гукнув: «Саро!». Певно через те, що я від нього успадкувала довгий ніс.

У своєму шкіряному плащі батько поїхав із племінником Василем у лікарню вирівнювати носа, а Оскар тим часом почав удома чіплятися до мами.

Мамі все це було неприємно. Пирхаючи, вона ухилилася, а Оскар жебонів щось про «ніжки» (відтоді я ненавиджу слово «ніжки» і сприймаю його лише у словосполученні «свинячі ніжки», коли йдеться про холодець), а також повторював: «Вірко, та ти ж свята!».

Своє ставлення до Оскара Каглера я демонструвала так: щоразу напередодні іменин чи дня народження починала істерично плакати, зачинялася в туалеті й відмовлялася з нього виходити попри те,

що батько мене просив, вмовляв і погрожував гарним плетеним шкіряним батіжком ручної роботи. Врешті-решт батько здавався, перетягував великий телевізор (із діагоналлю 64 сантиметри) до переробленої з кухні маленької кімнати, на засклені двері вішав фіранку, приносив мені сала й ковбаси та обіцяв, що вони з мамою вдаватимуть, ніби мене немає вдома. Також він обіцяв зачинити двері у велику кімнату, щоб можна було хоча б сподіватись, що вже через двоє дверей пронизливий голос Оскара до мене не долине.

Коли ж Оскар від «ніжок» перейшов до «ціцьочок», я вийшла з кімнати. Усередині в мені все клекотіло, і я готова була криком примусити його забратися геть! Геть! Та його настільки вразило те, що я таки була вдома, що він сам підвівся і пішов.

Мама, нічого не коментуючи, почала прибирати недопалки й залишки сала, ковбаси та проперченого свинячого боку, а потім сказала: «Ця гостина коштувала нам чотириста крон, а тато поведився жахливо. З роками він все більше викаблучується і стає все більшим диктатором». «Гм, — подумала я тоді, — і все буде ще гірше».

І все справді ставало ще гірше. Батько дедалі більше викаблучувався і постійно когось повчав. Але не мене. Навпаки, я мала повну свободу. Батько усіх повчав передусім у питаннях права (певно тому, що так і не отримав диплом юриста) і в усьому, що стосувалося Підкарпатської Русі³ — що і як

³ Чеська назва Закарпаття в часи першої Чехословацької Республіки (1918–1938 рр.).

ОЙ, ПИВ ЖЕ Я У ВІВТОРОК, ПРОПИВ ЖЕ Я ВОЛІВ СОРОК

Йшов 1968 рік. Наш клас страйкував. На знак протесту ми пофарбували парти в канарково-жовтий колір. Фарба була м'яка, ручки легко занурювалися в неї, вишкрябуючи її з поверхні парт, а тому додому я поверталася всипана канарково-жовтими шматочками. Одного разу ми залишилися після уроків і грали у «Правду чи бажання». Хоч мені й не було чого приховувати, але я вибрала бажання. Мені набажали цілуватися з Міхалом Шіпкою. Він був маленький, гарненький і тупуватий. (Зараз він лікар-гінеколог, і на зустрічі випускників через двадцять років несподівано виявився великим, товстим і... тупуватим.)

Влітку 1968 року ми поверталися з Крконошів⁴ і я дуже боялася, що солдати з'їдять мою кішку. У Празі ми не побачили жодного танка, жодної вантажівки з солдатами, нічого... Ми їхали в таксі, постійно озираячись на всі боки, а я міцно тримала кицьку на руках. Додому ми доїхали без пригод.

Після місячної відпустки ми відчинили вікна й відсахнулися: крізь вікно великої кімнати на нас дивилося дуло танка. Навпроти нашого дому було посольство НРБ⁵, і солдати націлили дуло прямо до

4 Найвищі чеські гори з вершиною Снежкою.

5 Народна Республіка Болгарія.

нас у кімнату. Вони жили в танку до глибокої зими. Мій батько гасив світло, затягував зелені завіси і, зробивши у них маленьку шпаринку, стежив за солдатами в бінокль: як вони голяться, розважаються, сплять...

Він був на пенсії і мав на це час. Батько перестав ходити на Маланки, бо з усіма пересварився, а на іменини та дні народження до нас ходили лише тітка Оля та її чоловік Гонза. Вони також приводили з собою татового брата, дядька Степана, якому було вже за вісімдесят і який викаблучувався та повчав навіть більше за мого батька, був ще більшим диктатором і ще більше пив. Щоразу, коли він перебирав, тітка Оля, а точніше моя двоюрідна сестра, його дочка, дуже бідкалася...

Так, саме тоді все й почалося. Приїхали Михайло, Василь, Федір, Василина, Петро та Ганна. Михайлові було вже за сімдесят, у нього був гострий ніс і шкіряний плащ. Цілком можливо, саме такий, через який мого батька під час війни плутали як німці, так і євреї. У Михайла були блакитно-сині очі.

Сині очі мав також Василь (вірніше Василь Перший, бо він був на десять років старший за свого брата, мого батька, також Василя. Мій батько важко мирився з тим, що мусив бути другим – Василем Другим, тому придумав собі творчий псевдонім Джміль – Василь Джміль), сині вони були в Ганни і Василини, сині вони і в мене – ще, правда, не такі старечі й невинно чисті, але вже й не такі блакитні, щоб зливатися з небом. Наче у татових віршах: синє небо, м'які силуети зелених вершин, сині очі – п'янкий подих волі...